

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՍՅԱՆ

Արդարադատության ակադեմիայի

գիտական աշխատանքի գծով պրոֆեսոր,

ՀՀ սահմանադրական դատարանի խորհրդական,

ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ,

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

**ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈԿՏՐԻՆՆ
ՈՒ ԴՐԱ ՎԵՐԱԻՄԱՍՏԱՎՈՐՈՒՄ
ԱՐԳԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

«Ժողովրդավարությունն» առօրյայում օգտագործվող ամենատարածված հասկացություններից է, և ժամանակակից աշխարհում դժվար թե գտնվի մեկը, ով ծանոթ չէ հիշյալ եզրույթին: Մինչև ժամանակ, կարծում ենք, որ նշված հասկացությունը ոչ միշտ է պատշաճ ընկալվում, իսկ որոշ դեպքերում ձևախեղված էությամբ է կիրառվում, հատկապես, երբ ավտորիտար և տոտալիտար ռեժիմներն իրենց ժողովրդավար են հռչակում՝ ժողովրդի աջակցությունը որպես դրա հիմնավորում վկայակոչելով¹: Մինչդեռ հարկ է նկատի ունենալ, որ ժողովրդի աջակցությունը փաստող այս կամ այն երևույթների առկայությունը, օրինակ՝ ընտրությունների հրապարակված արդյունքները և այլն, չեն կարող ժողովրդի իրական իշխանությունն ու ժողովրդավարության գոյությունը փաստող միակ վկայությունը լինել: Վերջիններս ենթադրում են մի շարք այլ կարևոր հանգամանքների առկայություն, որոնց էությունն անհրաժեշտ ենք համարում բացահայտել ստորև:

Բառարանային ձևակերպմամբ ««ժողովրդավարությունը» ժողովրդի կողմից կառավարումն է, որտեղ գերագույն իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին և իրականացվում է նրա կողմից անմիջականորեն կամ ազատ ընտրական համակարգի համատեքստում նրա կողմից ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով»: Ինչպես բնութագրում էր Աբրահամ Լինքոլնը, ժողովրդավարությունը «ժողովրդի, ժողովրդի կողմից և ժողովրդի համար» իրականացվող իշխանությունն է²:

Մեկ այլ բնորոշմամբ՝ ժողովրդավարությունը կառավարման ձև է, որի պարագայում քաղաքացիներն անձամբ կամ իրենց կողմից ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով իրականացնում են (քաղաքական) որոշումների կայացման իրավունքը: Ընդ որում՝ ժողովրդավարության հիմքում ժողովրդին որպես իշխանության աղբյուր ճանաչելու հանգամանքն է³: Ժողովրդավարությունը ներկայացվում է նաև որպես հասարակության պետական-քաղաքական այնպիսի կազմակերպում, որտեղ ժողովուրդն է հանդիսանում իշխանության աղբյուրը⁴:

Հիշյալ համատեքստում հարկ է նկատի ունենալ, որ գրականության մեջ ներկայացվում են նաև տարաբնույթ հանգամանքներ, որոնք ենթադրում են, այսպես կոչված, «լավ, որակյալ» ժողովրդավարության առկայությունը, այդ թվում՝ չափահաս քաղաքացիների համընդհանուր ընտրական իրավունքի, պարբերական, ազատ, մրցակցային, արդար ընտրությունների, առավել քան մեկ քաղաքական կուսակցության, առավել քան մեկ տեղեկատվության աղբյուրի առկայությունը և այլն⁵:

Ամփոփելով ներկայացված տեսակետները՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ չնայած դրանցից յուրաքանչյուրը տարբեր դիտակետերից է մոտենում քննարկվող երևույթին, սակայն բոլորի համար էլ առանցքային է մի կարևոր հանգամանք՝ այն, որ իշխանության աղբյուրը ժողովրդավարական հասարակական համակարգերում ժողո-

վորդն է: Հետևաբար, մեր կարծիքով, «ժողովրդավարություն» երևույթը բնութագրելու համար առաջին ելակետային հանգամանքն այն է, որ, ի տարբերություն կառավարման այլ ձևերի, ժողովրդավարության պարագայում իշխանության իրական աղբյուրը ժողովուրդն է, իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին, իրականացվում է ժողովրդի կողմից և ժողովրդի համար:

Հիշյալ համատեքստում հարց է առաջանում այն մասին, թե արդյոք համընդհանուր ճանաչում գտած վերը նշված բնորոշումը բավարարո՞ւ է ժողովրդավարության էությունը պատշաճ ընկալելու և ներկայացնելու համար: Ավելին՝ արդյո՞ք այդ բնորոշման պայմաններում ընդհանրապես հնարավոր է խոսել ժողովրդավարության առկայության կամ բացակայության մասին, թե՞ վերջինս ընդհանրապես նպատակ է, որին պետք է ձգտել, սակայն երբևէ հնարավոր չի լինի կատարյալ ձևով կենսագործել: Հիշյալ համատեքստում հիշատակման է արժանի գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ ժողովրդավարությունն ընդհանրապես սոցիալական իդեա, նպատակ է և չափազանց բարդ կամ նույնիսկ անհնար է վերջինս ամբողջությամբ իրացնել: Նշված տեսակետի կողմնակիցների կարծիքով, տվյալ պարագայում հիմնական մեթոդոլոգիական ասպեկտն այն պետք է լինի, որ ժողովրդավարությունը ոչ թե պետք է դիտարկել որպես որակ, որը բնորոշ է կամ բնորոշ չէ կոնկրետ հասարակությանը, այլ հիմնական ուշադրությունը պետք է սևեռել այն հանգամանքին, որպեսզի «ժողովուրդն» ինքը պատասխան տա այն հարցին, թե որքանով ժողովրդավարական է ինքը, որքան ժողովրդավարական կարող է կամ պետք է լինի և ինչպես ժողովրդավարությունը կարելի է ընդլայնել⁶:

Առաջադրված հարցադրումներին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է մի քանի կարևոր հիմնահարցերի վերլուծություն, ինչին հարկ ենք համարում անդրադառնալ ստորև:

Գրականության մեջ ընդունված է այն տեսակետը, որ ժողովրդավարական կառավարումն իր հետ բերում է բազում խնդիրներ,

որոնք սկսում են կասկածի տակ դնել վերջինիս արդյունավետությունը: Այդ թերությունները հարկ ենք համարում վերլուծել հիշյալ համատեքստում:

Կարևորագույն բացասական երևույթը, որին հանգում են ժողովրդավարական կառավարման համակարգերը, «միջակ առաջնորդների» կամ այսպես կոչված «կարգախոսների ստրուկների» ձևավորումն է, ինչն իր հերթին հանգեցնում է ցածր մշակույթի առաջացման: Տոկվիլի կարծիքով, նույնիսկ եթե լավ առաջնորդները կարողանում են գալ իշխանության, նրանք ի վիճակի չեն լինում իրականացնել երկարաժամկետ և համահասարակական ծրագրեր, քանի որ վերջիններս գտնվում են տարատեսակ հետաքրքրություններ ունեցող անկայուն հասարակության «ողորմածության» ներքո, որն անընդհատ փոխում է իշխանության կրողներին ընտրությունների արդյունքում: Այդ հանգամանքն իր հերթին հանգեցնում է իշխանության անարդյունավետության⁷: Ավելին, ընդգծվում է, որ հիշյալ համակարգերում հաջողակ քաղաքական գործիչ է դառնում այն անձը, ով հմտացած է բանակցությունների և «առևտրային» հարաբերությունների, հետևաբար նաև՝ կոնկրետ ծրագրերի աջակցության ad hoc կոալիցիաներ ստեղծելու հարցերում⁸: Նույնիսկ ժողովրդավարական կառավարման սկզբունքներին վերաբերող մեթոդական ուղեցույցներում է շեշտադրվում ներկայացուցիչների՝ ինքնագովազդի գործառույթը, և ընդգծվում է, որ վերջիններին հաջողությունը հնարավոր է ստել այդ գործառույթի իրացման պարագայում, քանի որ անձը չի կարող ճանաչված լինել, քանի դեռ չի գովազդում իրեն⁹:

Ժողովրդավարական հասարակական համակարգերի կարևորագույն թերություններից է դիտարկվում նաև, այսպես կոչված, «դատարկ տարածքի» սինդրոմը: Վերջինիս էությունը կայանում է նրանում, որ իշխանության կրողն ու աղբյուրը, այն է՝ ժողովուրդը, տվյալ պարագայում չանհատականացվող, վերացական երևույթ է՝ քաղկացած անընդհատ փոփոխվող մասաներից: Արդյունքում առաջանում է, այսպես կոչված, «դատարկ տարածք», որի համատեքստում էլ իրակա-

նացվում է իշխանությունը՝ ժողովրդի կողմից ընտրված կամ ինքնանշանակված անձանց կողմից, իսկ ժողովուրդն ինքն իրականում հենաացված է մնում իշխանությունից: Արդյունքում՝ մնան իշխանությունն անմիջապես զբաղեցվում է այնպիսի անհատներով, որոնք խաղում են հասարակական կարծիքի հետ կամ շահարկում են այն: Այդ հանգամանքն էլ իր հերթին հանգեցնում է պոպուլիստ քաղաքական գործիչների դեմագոգիկ կառավարման կամ ժողովրդավարության դիմակով քողարկված բռնապետության¹⁰:

Ժողովրդավարության հաջորդ թերությունն այն է, որ վերջինիս պարագայում պետությունն անընդհատ հավասարակշռում է օխլոկրատիայի և դիկտատուրայի միջև: Ավելին՝ անձի դիկտատուրան տվյալ պարագայում փոխարինվում է մեծամասնության դիկտատուրայով, ինչը միանշանակ ավելի լավ չէ, եթե ոչ ավելի վատ հասարակական հարաբերությունների բնականոն ընթացքի տեսանկյունից¹¹: Դրան գումարվում է այն, որ նույնիսկ ժամանակակից ժողովրդավարությունները չեն կարողանում զերծ մնալ պոպուլիստիայից (հարստության իշխանությունից)¹²:

Ժողովրդավարական կառավարման համակարգերին բնորոշ կարևորագույն թերություններից է նաև վերջինիս իռացիոնալությունը, ինչի հիմքում ընկած է անիրագեկ բազմության կողմից իրենց շահերը ճիշտ ընկալելու անհնարիմությունը¹³:

Հիշյալ համատեքստում հարկ է նկատի ունենալ, որ տվյալ պարագայում ուսումնասիրության հիմնական սուբյեկտը հենց անհատն է, քանզի երբ քննարկվում է խմբի «ռացիոնալության» հարցը, այն հնարավոր է դիտարկել սոսկ խմբի անդամների վարքագծի տեսանկյունից: Գրականության մեջ կարելի է հանդիպել այն տեսակետին, որ ռացիոնալ անհատը ևս եսասեր է: Ավելին, ընդգծվում է, որ քանզի ժողովրդի քաղաքական վարքագիծը մնան է տնտեսական փոխհարաբերությունների մասնակիցների վարքագծին, ենթադրվում է, որ նրանք կոնկրետ որոշումներ կայացնելիս հաշվի են առնում միայն իրենց սեփական շահերը: Այդ առումով, օրինակ, ակնհայտ է, որ

անհատները կոնկրետ իրի համար չեն վճարում առավել, քան անհրաժեշտ է՝ սոսկ արտադրողի կամ վաճառողի բարեկեցության շահերը նկատի ունենալով: Վերը շարադրվածը հաշվի առնելով՝ հիշյալ հեղինակների համար առանցքային է դառնում տնտեսական մոդելի տարածումը քաղաքական վարքագծի վրա, ինչի համատեքստում ակնհայտ է, որ երբ անհատն ընտրում է, պաշտոն է զբաղեցնում կամ իր պաշտոնական լիազորությունների շրջանակներում որոշակի քաղաքականություն է իրականացնում, ենթադրվում է, որ դա չի արվում՝ հանրային շահերից ելնելով: Ավելին, ակնհայտ է և այն, որ հնարավոր չէ երաշխավորել, որպեսզի անհատը միշտ հետևի ներդաշնակ հասարակական կյանքի համար անհրաժեշտ և փիլիսոփաների կողմից նախանշված բարոյական նորմերին: Այդ հանգամանքն իր հերթին առանցքային է դարձնում այն հարցը, որ համապատասխան նորմերն ու ինստիտուտները պետք է ձևավորվեն՝ նկատի ունենալով եսասեր վարքագծի առկայության անընդհատ հնարավորությունը, և վերջինս այնպես ուղղորդելով, որպեսզի այդ վարքագիծը շահավետ, այլ ոչ վնասակար դառնա հասարակության անդամների և հասարակական հարաբերությունների բնականոն զարգացման համար: Տնտեսական հարաբերություններում հիշյալ արդյունքը որոշակի առումով երաշխավորվում է նաև այն պատճառով, որ նրանք կառուցվում են ինքնակարգավորվող ու ինքնակազմակերպվող վարքագծի հիման վրա:

Հիշյալ համատեքստում կարևորվում է նաև քաղաքական կուսակցությունների վարքագծի ընկալումն ու վերլուծությունը: Հարկ է նկատի ունենալ, որ կուսակցությունները բաղկացած են քաղաքական գործիչներից, ովքեր իշխանության են ձգտում ոչ թե նպաստավոր քաղաքականություն իրականացնելու, այլ «պաշտոն ունենալու հանգամանքից բխող շահ, հեղինակություն, իշխանություն ձեռք բերելու համար»: Այդ նպատակով էլ նրանք այլոց հետ միավորվում են քաղաքական կուսակցություններում՝ իշխանություն ձեռք բերելու համար պայքարելու նպատակով: Արդյունքում ակնհայտ է դառնում, որ ժո-

ղովրդավարական քաղաքական համակարգերում կուսակցությունները համարժեք են գործարարներին՝ տնտեսական հարաբերություններում: Հետևաբար, կուսակցությունները ձևավորում և իրականացնում են այնպիսի քաղաքականություն, որը, նրանց կարծիքով, կարող է առավել շատ ձայներ երաշխավորել, այնպես, ինչպես գործարարներն արտադրում են այնպիսի արտադրանք, որը, նրանց կարծիքով, առավել շատ շահույթ կբերի: Բնականաբար, պետական իշխանությունը պետք է որոշակի սոցիալական գործառույթներ իրականացնի, իսկ իշխող կուսակցությունը բավարար թվով ընտրողների պետք է բավարարված պահի՝ վերընտրվելու հանգամանքը երաշխավորելու նպատակով: Այլ կերպ՝ քննարկվող «փոխանակման հարաբերություններում» քաղաքացիները պետք է որևէ բան ստանան իրենց ձայների դիմաց: Սակայն այս օգուտներն ընտրվելու և իշխանությունը պահելու մոտիվացնող նպատակի սուկ կողմնակի արդյունքն են, այնպես, ինչպես գնորդին համապատասխան որակի մեքենա տրամադրելն է մեքենա վաճառողների համար արդյունավետ վաճառք կազմակերպելու սուկ կողմնակի արդյունք:

Այս ամենը գիտակցելով՝ կուսակցություններն իրենց գաղափարախոսությունը հրապարակում են գովազդներին բնորոշ ոճով: Քանզի կուսակցության նպատակն է ընդամենը ընտրվել, վերջիններիս առաջնորդները հոգ չեն տանում գաղափարախոսության ներքին արժեքի, նշանակության մասին, այլ ձևավորում են այնպիսի գաղափարախոսություն, որը, նրանց կարծիքով, կգրավի առավել մեծ թվով ընտրողների¹⁴:

Վերը շարադրվածը հաշվի առնելով՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ ժողովրդավարության թերություններն ու դրա հետևանքով հասարակական համակարգերում առաջացող ձևախեղումները գրեթե նույնանուն են պետական ռեժիմի այլ ձևերի թերությունների և վերջիններիս համատեքստում առաջացող ձևախեղումների հետ: Օրինակ՝ որպես ոչ ժողովրդավարական քաղաքական ռեժիմի արտահայտություն դիտարկվող բացարձակ միապետության թերություններ են հանդիսա-

նում մեկ անձի կամքից ու որակներից ամբողջ պետության ճակատագրի կախվածությունը, գահաժառանգության հարցի շուրջ առաջացող կոնֆլիկտները, այն, որ ժողովրդի դժգոհությունը հաղթահարելու հիմնական միջոցը դառնում է իշխանության տապալումը, ինչը կարող է վերաճել քաղաքացիական պատերազմի և այլն¹⁵: Ակնհայտ է, որ հետևանքալին տեսանկյունից քննարկվող թերությունները գրեթե նույնանուն են ժողովրդավարության թերությունների ու ժողովրդավարական հասարակական համակարգերի ձևախեղումների հետ: Ավելին՝ այդ հանգամանքը նկատի ունենալով՝ գրականության մեջ տեսակետ է արտահայտվում, որ իրականում ստացվում է այնպես, որ ժողովրդավարության գաղափարը, որն ամեն ինչ կարող է նշանակել, բացարձակ ոչինչ էլ չի նշանակում¹⁶:

Կարծում ենք, որ ժողովրդավարության գաղափարն անբովանդակ հասկացության կարելի է վերածել և պետական ռեժիմի այլ տարատեսակներին բնորոշ նույն խնդրահարույց իրավիճակներին կարելի է հանգել մի դեպքում՝ ժողովրդավարությունը սուկ որպես իշխանությունը ժողովրդին պատկանելու հատկանիշով օժտված պետական ռեժիմ դիտարկելու պարագայում:

Հետևաբար գտնում ենք, որ ժողովրդավարության էության առնչությամբ առկա ընկալումներն ու դոկտրինալ մոտեցումներն ունեն վերաիմաստավորման անհրաժեշտություն: Ավելին՝ ժողովրդավարության էության պատշաճ ընկալման համար միայն վերը ներկայացված համընդհանուր ճանաչում գտած բնորոշման վկայակոչումը բավարար չէ, և հիշյալ համատեքստում անհրաժեշտ է հաշվի առնել մի քանի կարևոր հանգամանք ևս: Այդ առումով ելակետային նշանակություն ունի այն, որ, մեր կարծիքով, ժողովրդին որպես իշխանության աղբյուր ճանաչելու մոտեցումն ինքնանպատակ չէ և վերջինս որպես այդպիսին երբևէ չի կարող ընկալվել: Ավելին, կարծում ենք, որ այդ մոտեցումը որդեգրելու պատճառները բնական են և հիմնված են մարդու բնույթն ու հասարակության ձևավորման առանձնահատկությունները հաշվի առնելու հանգամանքի վրա: Այդ տեսանկյունից

ակնհայտ է, որ ցանկացած հասարակական-քաղաքական կազմավորում էլ ձևավորվում է առաջին հերթին անհատի պահանջմունքները բավարարելու և մարդու՝ որպես տեսակի գոյությունը պահպանելու համար: Հետևաբար, ակնհայտ է նաև, որ հիշյալ նպատակին հասնելու լավագույն միջոցը կարող է լինել մարդկանց, ժողովրդին իշխանության աղբյուր ճանաչելը:

Այդ հանգամանքն իր հերթին ենթադրում է, որ ժողովրդավարության դոկտրինն ինքնին պետք է կառուցված լինի այն տրամաբանությամբ, որ վերջինիս առանցքում մարդն է, ում համար երաշխավորված են ինքնարտահայտման ու ինքնադրսևորման հնարավորություններն ու անհատի արժևորման պահանջի իրացումը: Կարծում ենք, որ վերը նշված հանգամանքը հանդիսանում է ժողովրդավարության էությունը, հիմնական իդեալը, նպատակը, վերջինիս ելակետային հատկանիշն ու տարբերակիչ առանձնահատկությունը հասարակության պետական-քաղաքական կառուցվածքի այլ ձևերից: Հետևաբար, ժողովրդավարությունն ինքնին ինքնանպատակ չէ, և վերջինիս արժեքը ոչ թե գուտ իշխանությունը ժողովրդին պատկանելու հանգամանքի մեջ է, այլ վերը նշված նպատակի փաստացի իրականացման:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ ժողովրդավարության առկայությունը պայմանավորված է նրանով, թե որքանով է գոյություն ունեցող իրականության շրջանակներում իրականացվել քննարկվող նպատակը: Դա իր հերթին ենթադրում է, որ պետական ռեժիմի հիշյալ ձևի առնչությամբ ներկայացվող բոլոր այլ հատկանիշները բխում են վերը նշված առանձնահատկությունից, ուղղված են հենց այդ նպատակի իրականացմանը, ինչը ենթադրում է, որ հասարակական կյանքի և դրա ընկալմանն առնչվող տարատեսակ զարգացումներով պայմանավորված՝ ժամանակի ընթացքում կարող են փոփոխվել:

Հիշյալ համատեքստում հարկ ենք համարում հավելել նաև, որ 2015թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրությունը, ի տարբերություն 2005թ. խմբագրությամբ սահմանադրական

կարգավորումների, համաձայն որոնց՝ **պետությունը** սահմանափակված էր մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք¹⁷, մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով սահմանափակված լինելու պահանջը սահմանում է **հանրային իշխանության** համար¹⁸: Կարծում ենք, որ հիշյալ փոփոխությունն ունի կոնցեպտուալ բնույթ և առանցքային առումով վերափոխում է քննարկվող երևույթի էությունը: Դա ընդգծվում է առաջին հերթին այն տեսանկյունից, որ հիշյալ համատեքստում մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով սահմանափակված լինելու պահանջը տարածվում է նաև ժողովրդի իշխանության վրա՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հանրային իշխանության գաղափարն ընդգրկում է ոչ միայն պետական, այլ նաև ժողովրդի իշխանությունը¹⁹: Հետևաբար, ժողովրդի իշխանությունն ու դրա իրականացումը ևս չեն կարող դիտարկվել որպես ինքնանպատակ և բոլոր դեպքերում սահմանափակված են մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով ու ազատություններով²⁰:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ նշենք, որ, մեր կարծիքով, ժողովրդավարության համար առանցքային հատկանիշն այն է, որ վերջինիս պարագայում իշխանության աղբյուրը ժողովուրդն է, իշխանությունն իրականացվում է ժողովրդի կողմից և ժողովրդի համար՝ հիմքում ունենալով մարդուն՝ որպես բարձրագույն արժեք և նպատակ ունենալով անհատի համար երաշխավորել ինքնարտահայտման ու ինքնադրսևորման հնարավորություններն ու վերջինիս արժեքորման պահանջի իրացումը²¹:

Анаит Манасян
Проректор Академии юстиции по
научной работе, Советник
Конституционного Суда Республики
Армения, Доцент кафедры
конституционного права ЕГУ, к.ю.н.

Доктрина демократии и ее переосмысление в контексте современной конституционно-правовой мысли

Автор анализирует идею демократии. Она делает вывод, что для должного восприятия этого понятия недостаточна лишь особенность осуществления власти народом и для народа, и доктрины демократии нуждаются в переосмыслении. Автор считает, что стержневым в данном контексте должно быть то, что демократия — это форма правления, в условиях которой источником власти является народ, власть осуществляется народом и для народа, имея в основе человека как высшую ценность и руководствуясь целью гарантирования для личности возможностей самовыражения и самореализации. Более того, автор приходит к заключению, что власть народа не является неограниченной и должно ограничиваться основными правами и свободами человека и гражданина.

Anahit Manasyan
Vice-Rector of the Academy of
Justice for Scientific Affairs,
Adviser to the Constitutional Court
of the Republic of Armenia,
Associate Professor at the
Chair of Constitutional Law of YSU,
Candidate of Law

The Doctrine of Democracy and Its Rethinking in the Context of Contemporary Constitutional-Legal Thought

Author analyzes the idea of democracy. She draws a conclusion that for the proper perception of this notion just the feature of implementation of power by the people and for the people is not enough, and the doctrines of democracy need to be rethought. According to the author the key point here should be the fact that democracy is a form of governance within the frames of which people are the source of power, power is implemented by the people and for the people, having in the basis the human being as the highest value and being guided by the aim of guaranteeing for the latter possibilities for self-expression and self-realization. Moreover, author concludes that the power of people is not an unlimited one and should be limited by fundamental human and citizen's rights and freedoms.

Բանալի բառեր՝ ժողովրդավարություն, ժողովրդի իշխանություն, մարդը որպես բարձրագույն արժեք, մարդու և քաղաքացու իրավունքներ և ազատություններ:

Keywords: democracy, power of people, human being as the highest value, human and citizen's rights and freedoms.

Ключевые слова: Демократия, власть народа, человек как высшая ценность, права и свободы человека и гражданина.

1. *Sh'u What Is Democracy?* Editor: Howard Cincotta, <https://www.ait.org.tw/infousa/zhtw/docs/whatsdem/w hatdm2.htm>

2. *Sh'u նոյնն Կեղևն:*

3. *Sh'u Философия: Энциклопедический словарь.* — М.: Гардарики. Под редакцией А.А. Ивина. 2004. http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/313

4. *Sh'u Философский энциклопедический словарь.* 2010. http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/313

5. *Sh'u Leonardo Morlino. Qualities of Democracy: How to Analyze Them.* Istituto Italiano di Scienze Umane, Florence (Italy). 2009, էջ 3:

6. *Sh'u Cunningham F. Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 144:

7. *Sh'u Cunningham F. Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 17:

8. *Sh'u Walker Jack L. A Critique of the Elitist Theory of Democracy // The American Political Science Review, Vol. 60, No. 2 (Jun., 1966), էջ 291:*

9. *Sh'u Concepts and Principles of Democratic Governance and Accountability.* Edited by Mathias Kamp, 2011, էջ 18-19:

10. *Sh'u Cunningham F. Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 179:

11. Կարևորագույն խնդիրը հիշյալ համարերս- րում այն է, որ որևէ մեկը չի կարող երաշխավորել, որ հասարակության ընտրությունը ճիշտ է: Օրինակ՝ Հիլդերն իշխանության էր եկել ժողովրդավա- րական եղանակով՝ մեծամասնություն սրանալով ռեյխսպագում (Կրն՝ Գալեև Կ. *Монархия и респуб- лика. Достоинства и недостатки*, <http://schools.keldysh.ru/labmro/lib/projects/galee vk.htm>):

12. *Sh'u Գալեև Կ. Монархия и республика. Достоинства и недостатки,* <http://schools.keldysh.ru/labmro/lib/projects/galee vk.htm>

13. *Sh'u Cunningham F. Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 22:

14. *Sh'u Cunningham F. Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 101-110:

15. *Sh'u Գալեև Կ. Монархия и республика.*

Достоинства и недостатки, <http://schools.keldysh.ru/labmro/lib/projects/galee vk.htm>

16. *Sh'u Concepts and Principles of Democratic Governance and Accountability.* Edited by Mathias Kamp, 2011, էջ 10:

17. 2005թ. նոյեմբերի 27-ի խմբագրությանը ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված:

18. 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի խմբագրությանը ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդված:

19. *Հանրային իշխանությունը քաղկացած է հեղույալ երեք կառուցվածքային փարրերից՝ ժո- ղովրդի իշխանություն, պերական իշխանություն, րեղական ինքնակառավարման իշխանություն (Կրն՝ Աваքյան Ս. Публичная власть: конститу- ционно-правовые аспекты // Вестник Тюменского государственного университета. 2009. N 2, էջ 6):*

20. Հիշյալ համարերսում հերարրքիւր է Վրաստանի Հանրապերության օրինակը: Վերջի- նիս Սահմանադրության 7-րդ հոդվածը սահմանում է, որ **ժողովրդը և պերությունը** սահմանափակ- ված են մարդու և քաղաքացու՝ համըրհանուր նա- նաչում ունեցող իրավունքներով և ազարություն- ներով՝ որպես սանիթականորեն գործող իրավունք (<http://www.constcourt.ge/en/court/legislation/constitution.page>):

21. Հիշյալ համարերսում ուշադրության է արժանի առանձին հեղինակների կողմից արտա- հայրված այն րեսակերը, որ «քարոյական» րե- սանկյունից ժողովրդավարության էութունը հա- սարակության յուրաքանչյուր կոնկրետ անդամի համար թղոր սոցիալական հնարավորությունների գարգացման մեջ է, իսկ ժողովրդավարության «հիմնական չափանիշը» անհարներին հավասար արդյունավեր իրավունքի րրամադրումն է ապրել այնքան «ամբողջական», որքան նրանք կարող են ցանկանալ (Կրն՝ Cunningham F. *Theoris of Democracy (A Critical Introduction),* 2002, London and New York, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, էջ 149):